

LUNDS UNIVERSITET
Juridiska fakulteten

Justitiedepartementet

Juridiska fakultetsstyrelsen
Professor Eva Ryrstedt

Remiss: Se barnet! (SOU 2017:6)

Ju2017/01226/L2

Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet, som anmodats att yttra sig över rubricerat betänkande, får härmed avge följande yttrande. Yttrandet har utarbetats av doktoranden/hovrättsassessorn Marie Göransson och professorn Eva Ryrstedt.

Allmänna och sammanfattande synpunkter

Promemorian ger en värdefull om än något positiv redogörelse för nuvarande rättsläge. Juridiska Fakultetsstyrelsen instämmer i stort med de analyser av rättsläget som görs i promemorian. Fakultetsstyrelsen anser dock att det föreligger större brister i den praktik som råder avseende sättet på vilket barn kommer till tals idag än vad promemorian ger uttryck för. Fakultetsstyrelsen instämmer också med bedömningen att förändringar av regleringen är nödvändiga.

Juridiska fakultetsstyrelsen har inga invändningar mot de materiella förändringarna av 6 kap. 5 § föräldrabalken, utom vad avser förslaget att rätten kan besluta om gemensam vårdnad även om båda föräldrar motsätter sig det.

Juridiska fakultetsstyrelsen ser huvudsakligen fördelar med de föreslagna reglerna om informationssamtal. Frågan om betydelsen av ett överskridande av tidsfristen inom vilken ett samtal ska äga rum, bör dock behandlas innan informationssamtal införs som ett villkor för domstolsprövning. Enligt Juridiska fakultetsstyrelsen saknas det anledning att ställa upp så stränga avvisningsregler som utredningen förespråkar för fall när ett samtalsintyg inte utfärdats innan talan väckts. I stället bör vanliga regler om kompletteringsförelägganden och möjlighet till anstånd tillämpas, vilket ger föräldern chans att delta i informationssamtal efter att talan väckts, men innan stämning utfärdas.

Juridiska fakultetsstyrelsen efterfrågar informationssamtal även för barn, men anser det också angeläget att ytterligare ansträngningar görs för att undersöka möjligheterna till ett system med uppföljningssamtal för barn efter en avslutad vårdnadsprocess. När det gäller socialnämndens möjlighet att hålla samtal med barn under en utredning trots att vårdnadshavaren motsätter sig det, har Juridiska fakultetsstyrelsen inga invändningar. Däremot efterfrågas tydligare vägledning avseende hur ett sådant samtal praktiskt kan arrangeras.

Juridiska fakultetsstyrelsen anser att den föreslagna bestämmelsen i 6 kap. 2 b § föräldrabalken bör kompletteras med en upplysning om att ett klarläggande av barnets inställning när barnet inte själv vill kommunicera den, bör ske endast om ett klarläggande kan antas överensstämma med vad som är bäst för barnet.

Juridiska fakultetsstyrelsen välkomnar förslaget att en socialnämnd trots sekretess ska vara skyldig att lämna uppgifter till en annan socialnämnd som ska lämna upplysningar eller snabbupplysningar.

Yttrandets disposition

Yttrandet följer betänkandets rubriker. Juridiska fakultetsstyrelsen har inte funnit skäl att behandla alla betänkandets avsnitt i yttrandet, utan har fokuserat på de som Juridiska fakultetsstyrelsen funnit skäl att kommentera. Sidhänvisningar i yttrandet avser sidor i betänkandet.

Gemensam vårdnad

Juridiska fakultetsstyrelsen är positiv till den delen av den föreslagna ändringen av 6 kap. 5 § föräldrabalken som innebär att rätten, vid valet mellan gemensam vårdnad och ensam vårdnad, ska fästa särskilt avseende vid föräldrarnas förmåga att ta ett gemensamt ansvar i frågor som rör barnet. I betänkandet beskrivs hur bestämmelsen är avsedd att tillämpas. Juridiska fakultetsstyrelsen instämmer i övervägandena som gjorts i detta avseende. Såsom Juridiska fakultetsstyrelsen har uppfattat utredningen kan det bl.a. saknas skäl för ensam vårdnad när ett sådant vårdnadsansvar inte skulle bidra till att barnet drabbas av föräldrarnas samarbets- svårigheter i mindre utsträckning än om föräldrarna i stället har gemensam vårdnad. Detta uttrycks dock på ett annat sätt i 6 kap. 2a § föräldrabalken. Juridiska fakultetsstyrelsen anser att det föreligger fördelar med att använda samma uttryckssätt i de två paragraferna. Juridiska fakultetsstyrelsen vill särskilt lyfta fram att det kan finnas anledning att klargöra detta även i författningskommentaren, som med sin nuvarande utformning i viss mån är otydlig i detta avseende.

Juridiska fakultetsstyrelsen ställer sig tveksam till förslaget att det ska vara möjligt att förordna om gemensam vårdnad trots att båda föräldrar motsätter sig det. Även om förslaget – av de skäl som utredningen anfört – inte kan antas leda till särskilt stora praktiska förändringar, är det viktigt att undvika beslut som innebär att föräldrarna fräntas möjligheten att komma överens om t.ex. vårdnad. Utvecklingen har gått emot ett mera allmänt erkännande av att alla föräldrar inte är goda föräldrar. I det fall föräldrarna själva anser det bästa vara att en av dem ensam har vårdnaden om barnet, bör detta därför få genomslag. Det bör i ett sådant fall inte krävas att den förälder som anser att den andre föräldern ska ha ensam vårdnad, redogör för sina brister i domstol. Många skulle nog i en sådan situation avstå från att ge en sådan redogörelse.

När det gäller en parts underlåtenhet att följa beslut som fattats, efterfrågar Juridiska fakultetsstyrelsen en tydligare analys av vilka konsekvenser som underlåtenheten kan få för barnet. En sådan analys hade sannolikt varit värdefull för rätten vid bedömningen av underlåtenhetens betydelse när frågor om vårdnad, boende och umgänge ska avgöras.

Samförståndslösningar (informationssamtal)

Juridiska fakultetsstyrelsen delar utredningens uppfattning att det är viktigt att föräldrar har kunskap om vilka problem som kan förväntas lösas genom en domstolsprocess och om vilken hjälp som föräldrarna kan få utom domstol. Vidare instämmer Juridiska fakultetsstyrelsen i att sådan kunskap sannolikt kan bidra till

att vissa konflikter kan lösas utan process i domstol. Den ordning med informationssamtal som föreslås i betänkandet framstår som ett lämpligt sätt att tillgodose föräldrars behov av information i angivna avseenden.

Enligt utredningens förslag ska ett informationssamtal hållas inom fyra veckor. Juridiska fakultetsstyrelsen har inga invändningar mot den föreslagna tidsfristen, men saknar överväganden som tar sikte på situationen när tidsfristen överskrids på grund av omständigheter som är hänförliga till socialnämnden. Med hänsyn till rätten till domstolsprövning, är det av vikt att det finns viss beredskap för dessa situationer.

Juridiska fakultetsstyrelsen instämmer i att den information som lämnas under samtalet kan väntas ha störst betydelse om den lämnas innan en domstolsprocess inleds. Vikten av att informationen lämnas innan talan väcks bör dock inte överdrivas. Juridiska fakultetsstyrelsen anser att det saknas skäl att avvisa en stämningsansökan för att informationssamtalet inte hållits i tillräckligt nära anslutning till att yrkandet framställts (jfr s. 245). En sådan regel framstår som onödigt formalistisk. Vanliga regler om kompletteringsföreläggande och möjlighet till anstånd med kompletteringen bör kunna tillämpas även avseende kravet på samtalsintyg. På det sättet ges en förälder som förbisett kravet på informationsamtal möjlighet att begära och genomföra ett samtal utan att riskera att talan avvisas (med förlust av ansökningsavgiften som följd). I fall när upprepade anstånd beviljats har domstolen givetvis möjlighet att avslå en begäran om ytterligare anstånd och att i stället avvisa en talan som inte kompletterats med samtalsintyg. Under förutsättning att upplysningar om kravet på informationssamtal lämnas på lämpligt sätt kan det antas att de allra flesta föräldrar kommer att ha genomfört samtalet innan talan väcks. Med hänsyn till detta och till de tidsramar för informationssamtal som uppställts, torde den ordning som Juridiska fakultetsstyrelsen förespråkar inte innebära någon påtaglig risk för att vårdnads mål blir liggande längre än andra tvistemål innan stämning kan utfärdas.

Utredningen har gjort bedömningen att barn inte ska delta i informationssamtal, eftersom detta kan leda till onödig oro hos barnet. Samtidigt har emellertid i betänkandet beskrivits att många barn upplever att de inte fått tillräcklig information i samband med föräldrars tvister och att detta har påverkat dem negativt på olika sätt under vårdnadsprocessens gång (se s. 295). Juridiska fakultetsstyrelsen anser därför att det hade varit lämpligt att ytterligare överväga möjligheten att lämna information till barnet redan i samband med föräldrarnas informationssamtal. Information även till barnet i samband med informationsamtal stämmer också bättre överens med den föreslagna bestämmelsen i 6 kap. 2 b § förädrabalken.

Medlare

Utredningen föreslår ett kompetens- och lämplighetskrav för medlare i syfte att uppnå en bättre kvalitetssäkring. Juridiska fakultetsstyrelsen har inga invändningar mot förslaget som sådant, men vill ändå lyfta fram att det inte förefaller lösa det problem med utseende av medlare som domare har beskrivit. Problemet vid utseende av medlare verkar nämligen inte vara att identifiera vilken kompetens en medlare bör ha, utan snarare att veta om just den tilltänkte medlaren besitter denna kompetens (jfr s. 256 och 261). Detta gäller sannolikt inte minst eftersom medlarens personliga lämplighet för uppdraget kan antas ha väl så stor betydelse för resultatet som medlarens dokumenterade kvalifikationer. Det föreslagna

kompetens- och lämplighetskravet kan inte antas göra det lättare att bedöma om en person är lämplig för ett uppdrag, snarare tvärtom.

Möjligen skulle utbildning för medlare arrangerade av Domstolsverket kunna vara ett bra sätt att både kvalitetssäkra medlingen och ge domare verktyg för att bedöma en tilltänkt medlars lämplighet för uppdraget. Utredningen har inte närmare utvecklat varför det av konkurrensskäl skulle vara olämpligt att Domstolsverket anordnade utbildning för personer som ska fungera som uppdragstagare i domstol. Juridiska fakultetsstyrelsen kan därför inte varken instämma i eller motsätta sig utredningens bedömning i detta avseende.

I betänkandet har vikten av ett förtroligt förhandlingsklimat under medlingen lyfts fram och för att främja ett sådant har en ny sekretessbestämmelse föreslagits. För föräldrar som deltar i medling kan det antas att förtroligheten hämmas på samma sätt om innehållet i diskussionerna avslöjas för domstolen som om det avslöjas för allmänheten. Utredningen har angett att medlaren ska ses som en uppdragstagare vid domstolen (s. 264), men har inte uttalat sig i frågan om medlingsuppdraget ska ses som en sådan särskild verksamhetsgren att sekretess gäller även i förhållande till domstolen (jfr 8 kap. 2 § offentlighets- och sekretesslagen). Även om medlaren redogörelse inte är tänkt att innehålla en beskrivning av vad som kommit fram under medlingen, kan det vara av vikt att det klagörs huruvida den föreslagna sekretessbestämmelsen gäller även i förhållande till domstolen.

Barnets bästa och barnets rätt att komma till tals

Juridiska fakultetsstyrelsen har inga invändningar mot de föreslagna ändringarna av 6 kap. 2 a § föräldrabalken som gäller barnets bästa. Det är positivt att åtgärder vidtas för att barnets vilja ska få det genomslag vid beslutsfattande som reglerna om barnets vilja redan kräver.

Juridiska fakultetsstyrelsen instämmer samtidigt i utredningens bedömning att det är angeläget att barnets integritet respekteras och att det inte görs försök att klarlägga barnets åsikter eller inställning när ett sådant klarläggande inte bedöms överensstämja med barnets bästa. Ett barn som inte vill ta ställning i frågor om vårdnad, boende och umgänge måste kunna lita på att vuxenvärlden är beredd att fatta beslut utan att barnets vilja används som grund för beslutsfattandet. Juridiska fakultetsstyrelsen anser att det bör framgå uttryckligen av den föreslagna bestämmelsen (6 kap. 2 b § föräldrabalken) att kravet på barnets åsikter eller inställning så långt det är möjligt ska klarläggas, gäller under förutsättning att ett sådant klarläggande är bäst för barnet.

I betänkandet har framkommit att många barn som har varit föremål för en vårdnadsprocess inte upplever att socialtjänst och domstol har lyssnat på dem. Det har vidare framkommit att socialtjänsten sällan eller aldrig genomför uppföljningssamtal med barn. När det gäller information till barnet om domstolens slutliga avgörande har utredningen nöjt sig med att konstatera att det är svårt att hitta en lösning på hur barnet i praktiken skulle kunna få information på annat sätt än genom sina föräldrar. Juridiska fakultetsstyrelsen anser att denna viktiga fråga, som kan antas ha stor betydelse för hur barnet i efterhand ser på sin upplevelse av vårdnadsprocessen, kräver betydligt noggrannare överväganden än så. Om ett uppföljningssamtal hålls, kan barnet få anpassad information om vilka överväganden socialtjänsten och domstolen har gjort vid sina respektive beslut. När barnets vilja inte följts, kan barnet i en del fel få en förklaring till varför en annan

lösning valts. Denna typ av information kan nog många gånger mildra sådana maktlöshetskänslor som har beskrivits i betänkandet (s. 295) och skulle därför innebära en välkommen anpassning av vårdnadsprocessen till vad som är bäst för barnet. Möjligen kan vetskapen om att avgörandet ska förklaras för barnet också bidra till att barnets ställning stärks redan i beslutsprocessen. Av de angivna skälen anser Juridiska fakultetsstyrelsen att det är mycket angeläget att det görs ett verkligt försök att utforma ett system med uppföljningssamtal för barn. Ett införande av uppföljningssamtal ligger också i linje med den föreslagna bestämmelsen i 6 kap. 2 b § föräldrabalken.

Utredningen har lämnat ett förslag som innebär att barn ska ha rätt att komma till tals även om vårdnadshavarna motsätter sig att socialnämnden pratar med barnen. Juridiska fakultetsstyrelsen har inga invändningar mot förslaget som sådant. Hur ett samtal som vårdnadshavaren motsätter sig praktiskt ska arrangeras får enligt utredningen avgöras från fall till fall. Med hänsyn till att det enligt utredningen är ovanligt att vårdnadshavare hindrar socialnämnden att prata med barnet (se s. 319) kan det inte förväntas att socialsekreterarna bygger upp någon större erfarenhet av hur samtalen kan arrangeras. Möjligheten för socialnämnden att, mot vårdnadshavarens vilja, hålla samtal med barnet utgör ett påtagligt ingrepp i den beslutanderätt som normalt följer med vårdnadsansvaret. För att samtalen ska kunna ske på ett sätt som känns tryggt för berörda vuxna och barn, efterfrågar Juridiska fakultetsstyrelsen ytterligare vägledning, inte minst i frågan hur socialnämnden ska få mötet med barnet till stånd.

Handläggningen av mål om vårdnad, boende och umgänge

Utredningen har kommit fram till att föräldrar i 40 procent av vårdnadsmålen tvistat tidigare (s. 149) och samtidigt identifierat höga konfliktnivåer mellan föräldrarna som en riskfaktor för barnet. Höga konfliktnivåer har vidare kopplats till domstolsprocesser (s. 120). Mot den bakgrunden framstår det som angeläget att överväga möjligheter att begränsa antalet återkommande processer. Juridiska fakultetsstyrelsen instämmer i utredningens bedömning att det inte bör finnas några talebegränsningar, eftersom en domstolsprövning kan vara nödvändig med hänsyn till barnet även i de fall föräldrarna tidigare fört en process angående barnet. Däremot anser Juridiska fakultetsstyrelsen att möjligheten att ogilla käromål som uppenbart ogrundade bör diskuteras ytterligare inte minst om bestämmelsen tolkas i ljuset av principen om barnets bästa borde utrymnet för att tillämpa bestämmelsen vidgas något.

Utredningen har föreslagit att ett interimistiskt beslut i vårdnadsfrågan ska få meddelas endast om det finns särskilda skäl. I betänkandet har inte möjligheten att besluta i enlighet med föräldrarnas överenskommelse berörts, men Juridiska fakultetsstyrelsen utgår ifrån att en sådan överenskommelse måste anses utgöra särskilda skäl för interimistiskt beslut i vårdnadsfrågan, även i de fall det inte finns någon egentlig brådska med beslutet (jfr s. 546).

Juridiska fakultetsstyrelsen välkomnar förslaget att en socialnämnd trots sekretess ska vara skyldig att lämna uppgifter till en annan socialnämnd som ska lämna upplysningar eller snabbupplysningar.

Enligt delegation

Marie Göransson

Eva Ryrstedt